

Da li nastavni programi u BiH služe djeci ili nacionalnim politikama?¹

Mart, 2010. godine

Mirna Doyle

Poziv na akciju ministrima obrazovanja u BiH

Ovaj dokument je poziv na akciju ministrima obrazovanja u Bosni i Hercegovini kako bi u sklopu Konferencije ministara obrazovanja u BiH saradivali, razmotrili, te koordinisali rješenja za politički osjetljiva pitanja koja inače narušavaju kvalitet obrazovanja u zemlji.

Kvalitet nastavnih planova i programa u BiH treba da bude u najboljem interesu djece, u kontekstu Konvencije o pravima djeteta (Convention on the Rights of the Child, CRC), a uzimajući u obzir poslijeratnu BiH. Dva uzroka trenutno sprječavaju nastavne pristupe u Bosni i Hercegovini da omoguće takav kvalitet:

1. razdvajanje učenika u školama prema njihovoj nacionalnoj pripadnosti ili jeziku; i
2. oblikovanje nekih planova i programa za ciljnu grupu učenika koji pripadaju određenoj nacionalnosti.

Šta kaže Konvencija o pravima djeteta o kvalitetnom obrazovanju: obrazovanje djece mora biti usmjereno ka razvoju poštovanja za druge kulture, kao i ka pripremi za "odgovoran život" u "duhu razumijevanja, mira, tolerancije... i prijateljstva među svim ljudima, etničkim, nacionalnim i religijskim grupama...".²

Ko može pomoći?

Početak 2008. godine, dva entitetska, deset kantonalnih, te distriktni ured za obrazovanje stekli su prednost sa uspostavljanjem Konferencije ministara obrazovanja (KMO) u Bosni i Hercegovini (BiH) koja predstavlja jedinstven forum za ministre da razmotre te zauzmu zajednički stav o pitanjima koja se tiču obrazovanja širom zemlje. Umjesto izvršnog tijela za obrazovanje na

državnom nivou, KMO BiH je rješenje koje omogućuje pojedinačnim ministrima da zadrže svoje izvršne ovlasti, dok im istovremeno omogućuje da obezbijede implementaciju BiH međunarodnih obaveza u obrazovanju, te da koordiniraju svoje aktivnosti. Ministri obrazovanja te njihovi pomoćnici koji su intervjuisani za ovaj dokument izrazili su povjerenje u rad i potencijal KMO BiH.

„Stanje u državi se reflektira na KMO BiH. Iako, KMO BiH dosta dobro radi. Koraci su spori, ali ih ima,“ Vjekoslav Čamber, Ministar prosvjete, Zapadnohercegovačka županija.

„Postoji značajan napredak u radu KMO BiH... Razvijen je kolegijalni odnos između ministara, a na sjednicama se odvija otvorena diskusija, bez incidenata,“ Antun Kasipović, Ministar prosvjete i kulture, Republika Srpska.

KMO BiH nudi jedinstven forum u sklopu kojeg vlastita inicijativa i vizija ministara može rezultirati hitno potrebnim nastavnim promjenama širom poslijeratne Bosne i Hercegovine, a koje su u najboljem interesu djeteta. Ovaj pojam je sadržan u Povelji osnovnih prava Evropske unije, kojoj BiH teži na svom putu Evropskih integracija, a gdje stoji da "u svim postupcima koji se odnose na djecu, bilo da se radi o postupcima javne uprave ili privatnih institucija, kao osnovno bi trebalo uzeti u obzir najbolji interes djeteta"⁵.

Djeca i njihovi neprijatelji

U svojoj analizi⁶ udžbenika istorije koja su odobrila ministarstva obrazovanja u BiH za školsku godinu 2007/2008.⁷, istoričar Haike Karge (2008) je pronašla znatne nedostatke u nekima, u smislu neprimjerenog sadržaja. Karge (2008) je ocijenila da se u udžbenicima koji se koriste u

¹ Ovaj dokument je sažetak šireg istraživanja koje je dostupno na www.soros.org. ba, pod naslovom: Obezbijediti kvalitetno obrazovanje u BiH: Do novog nastavnog programa kroz poboljšani rad Konferencije ministara obrazovanja u BiH

² Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (1989) *Convention on the Rights of the Child*, article 29.1(c) and (d).

³ U intervjuu za ovu studiju.

⁴ U intervjuu za ovu studiju.

⁵ *Charter of Fundamental Rights of the European Union* (2000) Official Journal of the European Communities, 2000/C 364/01

⁶ Karge, H. (2008) *20th Century History in the Textbooks of Bosnia and Herzegovina: An analysis of books used for the final grades of primary school* (s.n.)

⁷ Analiza Heike Karge oslanjala se na sljedeće udžbenike, koji su bili odobreni za upotrebu u školskoj godini 2007/08., u BiH: a) Hadžiabdić, H., Dervišagić, E., Mulić, A., Mehić, V. (2007) *Historija. Udžbenik za osmi razred osnovne škole* Tuzla, Bosanska Knjiga; b) Matković, H., Goluža, B., Šarac, I. (2006) *Povijest 8. Udžbenik za osmi razred osnovne škole* Mostar, Školska naklada (u tekstu Matković); c) Šehić, Z., Marčić-Matošević, Z., Leka, A. (2007) *Historija 8. Udžbenik sa historijskom čitankom za osmi razred osnovne škole* Sarajevo, Sarajevo publishing; d) Tešić, S., Gavrić, S., Pejić, R. (2007) *Istorija za 9. razred osnovne škole* Istočno Sarajevo, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva (u tekstu Pejić); e) Valenta, L. (2007) *Historija - Povijest za 8. razred osnovne škole* Sarajevo, Bosanska riječ.

⁸ Autor istraživanja se takođe oslonila na sljedeće udžbenike iz istorije, a koji su bili odobreni za upotrebu u školskoj godini 2009/10., u BiH: a) Hadžiabdić, H., Dervišagić, E., Mulić, A., Mehić, V. (2008) *Historija. Udžbenik za osmi razred osnovne škole* Tuzla, Bosanska Knjiga; b) Matković, H., Goluža, B., Šarac, I. (2008) *Povijest 8. Udžbenik za osmi razred osnovne škole* Mostar, Školska naklada (u tekstu *Matković*); c) Šehić, Z., Marčić-Matošević, Z., Leka, A. (2009) *Historija 8. Udžbenik sa historijskom čitankom za osmi razred osnovne škole* Sarajevo, Sarajevo publishing; d) Tešić, S., Gavrić, S., Pejić, R. (2007) *Istorija za 9. razred osnovne škole* Istočno Sarajevo, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva (u tekstu *Pejić*); e) Valenta, L. (2007) *Historija- Povijest za 8. razred osnovne škole* Sarajevo, Bosanska riječ; f) Valenta, L. (2007a) *Povijest za 8. razred osnovne škole* Sarajevo, Bosanska riječ; g) Miloš, M. (2008) *Povijest novoga doba. Udžbenik povijesti za 8. razred osnovne škole* Mostar, ZNAM; h) Bekavac, S., Jareb, M., Rozić, M. (2008) *Povijest 8. Udžbenik za 8. razred osnovne škole* Mostar, ALFA.

⁹ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (1989) *Convention on the Rights of the Child*, article 29.1(c) and (d).

¹⁰ UNESCO (1960) *Convention against Discrimination in Education* 14.12.

zadnjem razredu osnovne škole u Republici Srpskoj, *Pejić, 2007*, i u kantonima sa većinski hrvatskim stanovništvom, *Matković 2006*, koristi "govor mržnje" u nekoliko navrata, "uključujući pogrdne nazive protiv jedne ili više nacionalnih grupa". Karge je iz svoje analize 2008. godine isključila udžbenik *Miloš 2006*, koji se predavao u kantonima sa većinski hrvatskim stanovništvom, zbog pretjerane upotrebe govora mržnje.

Pored izvještaja Karge, istraživanje i analiza koju je sproveo autor ovog dokumenta uzela je u obzir udžbenike koji su odobreni za školsku godinu 2009/10.⁸, za zadnji razred osnovne škole, i fokusirala se na pomen tri najveće nacionalne grupe u BiH – Bošnjake/Muslimane, Hrvate i Srbe – u poglavlju koje se bavi uspostavom Nezavisne države Hrvatske 1941. godine, te kako se njena uspostava odrazila na BiH teritorij i na njene narode. Glavni zaključak je da se sadržaj svih udžbenika, osim *Valenta 2007 i 2007a*, uglavnom usmjerava na jednu nacionalnu grupu, te naglasak stavlja na obim zločina koje su drugi počinili prema toj specifičnoj nacionalnoj grupi. Ovo je primjer kako su nastavni planovi i programi u BiH oblikovani za specifične nacionalne grupe učenika. Takav pristup ne priprema učenike za život "u duhu razumijevanja, mira...i prijateljstva između svih ljudi"⁹ a takvo obrazovanje ne može biti u njihovom najboljem interesu.

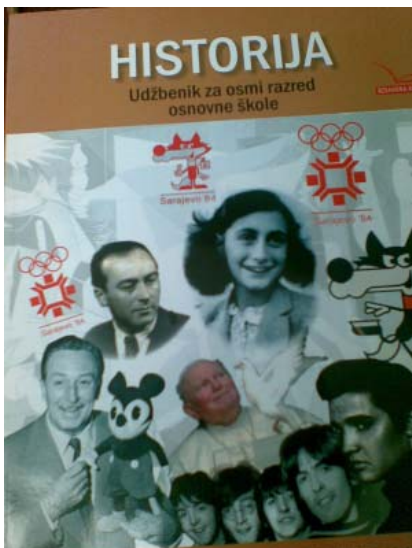
Podijeljeni u dobru i zlu?

Pravo na podijeljenost učenika prema njihovoj nacionalnoj/jezičkoj pripadnosti je zagarantovano međunarodnim konvencijama kao što su UNESCO-va Konvencija protiv diskriminacije u obrazovanju (1960), ali samo pod uslovom da se ovo pravo "ne koristi na način na koji sprječava članove ovih manjina da razumiju kulturu i jezik društva u cjelini i da učestvuju u njegovim djelatnostima, ili koji prejudicira državnu suverenost..."¹⁰ (podvukla autor). Na osnovu analize udžbenika istorije, koja ukazuje na to da se sprječava razumijevanje i postojanje šire zajednice u BiH, sadašnja razdvojenost djece u BiH školama prema jezičkoj/nacionalnoj pripadnosti nije osnovana. I dok CRC garantuje razdvojeno školovanje na osnovu roditeljskog izbora i kulturnog identiteta, takvi nastavni programi u BiH, kako pokazuje analiza udžbenika, nisu u skladu sa duhom "tolerancije...i prijateljstva" među svim nacionalnim grupama. I konačno, ključno, u mnogim dijelovima BiH djeca nemaju izbor nego da pohađaju škole koje nude samo jedan jezik i nastavni program.

Unutrašnje korice, Bekavac, 2008.

Naslovna strana, Hadžiabdić, 2008.

Mostarska gimnazija - administrativno ujedinjena, ali njeni bošnjački i hrvatski učenici još uvijek pohađaju nastavu u odvojenim učionicama

Pravo ime – diskriminacija?

Zagovarači razdvojenosti učenika u školama mogu tvrditi da je ta razdvojenost isključivo jezička, te da učenici bilo koje nacionalne pripadnosti mogu pohađati bilo koju školu pod uslovom da prihvate jezik te škole. Međutim, rezultat takvog pristupa u BiH jesu mono-nacionalne škole koje, prema posljednjem izvještaju o napretku BiH koji je izdala Evropska unija¹¹ „rezultiraju de facto segregacijom učenika od samog početka njihovog školovanja“. To znači da, čak i da podjela učenika nema segregacijski (odnosno diskriminatorni pristup), segregacija je 'de facto' rezultat takve podjele u BiH.

Može li ovakva situacija donijeti dobro?

Na web stranici Delegacije Evropske unije u BiH stoji da *„mnogi vjeruju da trenutni sistem obrazovanja u BiH vodi ka kršenju ljudskih prava i nedovoljnog ispunjavanja međunarodnih obaveza“*¹².

Nalazi istraživanja Save the Children Norveška ukazuju na to da praksa razdvajanja učenika u školama utiče na njihove stavove, odnosno da učenici u BiH školama *„i ne primjećuju toliko pojedinačna diskriminatorna ponašanja, jer odrastaju u okruženju u kojem je indiferentnost prema potrebama drugog i drugačijeg, pogotovo prema manjinskim grupacijama, institucionalno uspostavljena i ne čini se problematičnom“*¹³.

U generalnom kontekstu obrazovanja i sukoba, stručnjaci su primijetili da obrazovanje može odigrati ključnu konstruktivnu ulogu u sprječavanju sukoba, uključujući da se *„etnički stavovi rano oblikuju, te kada se pozitivne ili negativne predrasude jednom formiraju, da se vremenom povećavaju. Rana društvena iskustva su time kritična za formiranje etničkih stavova“*¹⁴.

Jedan posmatrač¹⁵ je primijetio da bosanskohercegovački političari koriste nacionalnu grupu predmeta *„kao način na koji da zatvore i održe društvene podjele u onim oblastima nastavnog plana i programa koje bi, u stabilnijim uslovima, dale najplodniji doprinos društvenoj povezanosti“*.

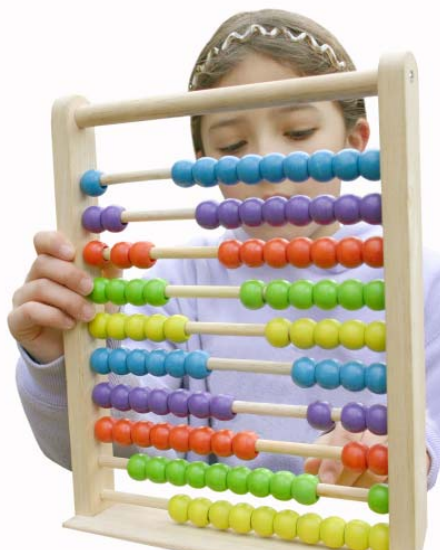
Do kada čekati?

U decembru 2009. godine, pomoćnik ministra civilnih poslova je u intervjuu za ovu studiju izjavio da su svi ministri obrazovanja bili zamoljeni da reaguju na upozorenje iz nalaza Save the Children kao i izvještaja Fonda otvoreno društvo BiH *“Čemu učimo djecu?”*, ali da su svi ministri negirali prisutnost takvih problema u svojim kantonima ili entitetima.

Ako donosioci odluka smatraju da trenutna politička situacija u BiH nije povoljna za rješavanje tako politički osjetljivih izazova (kao što je iznijeto u ovoj studiji) onda postoji situacija u kojoj stranački interesi direktno utiču na dobrobit djece u BiH. S druge strane, ova osjetljiva pitanja, budući da se između ostalog navode i u međunarodnim obavezama BiH u obrazovanju, direktno potpadaju pod KMO BiH mandat.

Prvi koraci ka poboljšanju kvaliteta obrazovanja u BiH

Opcija zadržavanja status quo nije opcija, kao što je već potvrđeno ovom studijom. Bezbolna opcija koja se nameće je da se podigne nivo efikasnosti, a time i djelotvornosti postojeće KMO BiH, čiji mandat omogućava KMO ministrima da se bave osjetljivim pitanjima.

¹¹ Commission of the European Communities (2009) *Bosnia and Herzegovina 2009 Progress Report*

¹² Delegation of the European Union to Bosnia and Herzegovina (n.d.) *EU Assistance to BiH, Democratisation and Human Rights: Education*. (Online). (s.n.)

¹³ Save the Children Norway (n.d) *Diskriminacija djece u bosanskohercegovačkoj školi. Naučna studija* (s.n.)

¹⁴ Bush, K.D. & Saltarelli, D. eds. (2000) *The Two Faces of Education in Ethnic Conflict, Towards a Peacebuilding Education for Children* UNICEF, Innocenti Research Centre

¹⁵ Stabback, P. (2004) Curriculum Development, Diversity, and Division in Bosnia and Herzegovina. U: Tawil S. and Harley A. eds. *Education, Conflict and Social Cohesion* UNESCO International Bureau of Education, str. 37-84.

Mirna Doyle radi za ured Specijalnog predstavnika Evropske unije u BiH, kao savjetnik za pitanja mladih i civilnog društva. Prije nego što je magistrirala iz Obrazovnih studija na Univerzitetu u Oxfordu, radila je za UWC-IBO obrazovnu inicijativu u Bosni i Hercegovini.

	PREPORUKE
Ministri obrazovanja bi mogli, u sastavu KMO BiH, bez ikakvih zakonodavnih promjena, da:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Preuzmu ličnu inicijativu kako bi razgovarali o osjetljivim pitanjima u obrazovanju te mogućim rješenjima; 2. Zatraže da se na dnevni red stave redovni osvrti na napredak svakog ministarstva po pitanju osjetljivih pitanja, te svih drugih pitanja koja se dotiču mandata KMO BiH; 3. Preuzmu inicijativu da lično podnesu ključne materijale o kojima bi se razgovaralo tokom KMO BiH sjednica; ovo se posebno odnosi na ministre iz dijelova zemlje koje imaju pozitivno iskustvo po ovim pitanjima; 4. Istraže obrazovna iskustva Brčko distrikta kada je u pitanju integrisano obrazovanje, kao koristan materijal za raspravu na KMO BiH sjednicama; 5. Istraže dostupnost istog nastavnog plana i programa na raznim jezicima, kao što to trenutno nudi ministarstvo obrazovanja FBiH; 6. Istraže prethodne pokušaje da se razvije okvirni nastavni plan i program; 7. Istraže zajednički nastavni plan i program koji nudi Koledž ujedinjenog svijeta u Mostaru; 8. Osposobe za rad Vijeće za opšte obrazovanje, koje bi omogućilo ministrima da se konsultuju sa širim interesnim grupama; 9. Razmotre koncept šta je to "najbolji interes djeteta".
Mediji bi mogli da se:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zainteresuju za rad KMO BiH; 2. Specijalizuju za izvještavanje o obrazovnim pitanjima kao ključnim za budućnost zemlje.
Međunarodna zajednica bi mogla da:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sprovodi više naučnih istraživanja na gore navedene teme; izvještava ministre o nalazima istraživanja i o drugim ključnim observacijama; predlaže takav material za raspravu na KMO sjednicama; 2. Promovira domaću inicijativu i vlasništvo nad procesima; 3. Dalje da se bavi uzrocima problema u BiH obrazovnim sistemima.
Roditelji i učenici bi mogli da se:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Informišu o obrazovnim nedostacima u njihovim školama; 2. Obrate BiH Ombudsmanu ako su zabrinuti za obrazovanje u svojoj školi ako je ono protiv načela onoga što je u najboljem interesu djece.

Fond
otvoreno društvo
Bosna i Hercegovina

Fond otvoreno društvo BiH pokrenuo je Program podrške istraživanjima u oblasti javnih politika početkom 2004. godine. Osnovni cilj programa je unaprijeđenje istraživanja i analize javnih politika kako bi se potaknulo argumentovani dijalog i razvio takav način donošenja odluka u oblasti javnih politika koji će počivati na relevantnim informacijama i realnim opcijama.

Program obuhvata edukaciju iz oblasti istraživanja javnih politika, stipendije za istraživanje i mentorstvo u toku istraživanja. Do sada je, u okviru ovog programa, stipendirano 63 istraživača.

Sva istraživanja su dostupna na www.soros.org.ba.